

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ 2000
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Ερώτηση 1η

Η Σονάτα του Σεληνόφωτος (1956) το πρωιμότερο απ'τα ποιήματα της Τέταρτης Διάστασης εγκαινιάζει ένα πρωτότυπο ποιητικό είδος με έντονο το θεατρικό στοιχείο. Πράγματι τα δεκατρία απ'τα δεκάξι ποιήματα της συλλογής αυτής είναι «σκηνοθετημένα» και παρουσιάζουν την ίδια σταθερή αρχιτεκτονική: Ένας εκτενής δραματικός μονόλογος εκφωνείται απ'τον πρωταγωνιστή μπροστά σ'ένα βουβό πρόσωπο, ενώ η όλη σύνθεση πλαισιώνεται από ένα «σκηνοθετικό» πρόλογο και ένα «σκηνοθετικό» επίλογο σε πεζό λόγο. Στο «σκηνοθετικό» πρόλογο ορίζονται απ'τον ποιητή ο χρόνος, ο χώρος και τα πρόσωπα, ενώ ταυτόχρονα υποβάλλεται και η ατμόσφαιρα μέσα στην οποία θα ολοκληρωθεί η ποιητική σύνθεση. Με το «σκηνοθετικό» επίλογο επιχειρείται άλλοτε η προέκταση και άλλοτε η αναίρεση του μονολόγου. Παρά τη θεατρική τους όμως μορφή, τα ποιήματα αυτά δεν προσφέρονται για παράσταση, γιατί απ'τους ήρωές τους λείπει το βασικό θεατρικό στοιχείο, η δράση.

Τα θεατρικά αυτά στοιχεία συνθέτουν και τη Σονάτα του Σεληνόφωτος. **Σκηνοθετικός πρόλογος:** [Ανοιξιάτικο Βράδι...Λοιπόν, η Γυναίκα με τα Μαύρα μιλάει στο Νέο]. Το τμήμα αυτό του λόγου που οριοθετείται απ'τις παρενθέσεις, λειτουργεί ως σκηνοθετικός πρόλογος του ποιήματος. Αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της όλης σύνθεσης αφού τα στοιχεία που μας δίνει μας επιτρέπουν να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη του ποιητικού λόγου. Στις σκηνικές λοιπόν οδηγίες του προλόγου η φωνή του ποιητή / αφηγητή ορίζει το χρόνο, το χώρο και τα πρόσωπα, και μας εισάγει στην ποιητική ατμόσφαιρα μέσα στην οποία θα πραγματωθεί ο μονόλογος / εξομολόγηση του πρωταγωνιστή. Έτσι μαθαίνουμε ότι ένα ανοιξιάτικο βράδι (χρόνος), στο μεγάλο δωμάτιο παλιού σπιτιού (χώρος), μια ηλικιωμένη γυναίκα ντυμένη στα μαύρα (πρώτο πρόσωπο), μιλάει σ'ένα νέο (δεύτερο πρόσωπο). Απ'τα δυο παράθυρα μπαίνει ένα αμείλικτο φεγγαρόφωτο (ατμόσφαιρα του ποιήματος). Απ'τον πρόλογο λείπουν όλα εκείνα τα στοιχεία που θα προσδιόριζαν με μεγαλύτερη ακρίβεια το χρόνο, το χώρο και τα πρόσωπα. Το ποιητικό εγώ, κάνει αισθητή την παρουσία του, καθώς με τη φράση «Ξέχασα να πω» προσπαθεί να προσδώσει ένα βασικό χαρακτηριστικό του πρωταγωνιστικού προσώπου. Τα δυο πρόσωπα παρουσιάζονται ανώνυμα για να προσλάβουν το χαρακτήρα συμβόλου. Ας μην ξεχνάμε ότι βρισκόμαστε στο χώρο της ποίησης, στο χώρο του καθολικού και του ανώνυμου.

Σκηνικός μονόλογος: (στίχοι 1-13 , 33-43 , 215-227). Είναι η μακρόπνοη εξομολόγηση της Γυναίκας με τα Μαύρα (πρωταγωνιστικό πρόσωπο του ποιήματος) που έχει ως αποδέκτη το Νέο. Το βουβό αυτό πρόσωπο της σύνθεσης υπάρχει για να παίξει το δικό του σημαντικό ρόλο. Είναι το πρόσωπο που υποκινεί ή και κατευθύνει ακόμα, μέσω των αντιδράσεων ή της αδιαφορίας του, την εξομολόγηση της Γυναίκας με τα Μαύρα. Ο ρόλος του αυτός αποτελεί ακόμα μια απόδειξη της θεατρικότητας του ποιήματος. Με τον μονόλογο της η Γυναίκα με τα Μαύρα μας εξομολογείται τη διάθεσή της για ζωή, μας μιλάει για τη μοναξιά της και τη φθορά του χρόνου, μας εκφράζει την ανάγκη της να ξεφύγει απ'το ρημαγμένο παρόν της και μας κάνει κοινωνούς των σχεδίων της για τη μεγάλη φυγή προς την πολιτεία. Η φράση «άφησέ με νάρθω μαζί σου» που τόσο συχνά επαναλαμβάνεται στον εξομολογητικό αυτό μονόλογο δεν είναι παρά μια παρατεταμένη ικεσία για ζωή και ελπίδα.

Σκηνοθετικός επίλογος: [Το δωμάτιο σκοτεινιάζει. ... Το ραδιόφωνο συνεχίζει]. Στον επίλογο που κι αυτός αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της όλης σύνθεσης ξανακούμε τη φωνή του ποιητή / αφηγητή που σε τριτοπρόσωπη αφήγηση και σε πεζό λόγο προεκτείνει τη δράση του μονολόγου. Τώρα σε αντίθεση με τον κλειστό χώρο της εξομολόγησης η φωνή του αφηγητή μας φέρνει στον

έξω χώρο. Αν το ποίημα τελειώνει με την εξομολόγηση της Γυναίκας με τα Μαύρα η εντύπωση που θα έμενε στον αναγνώστη θα ήταν διαφορετική. «Χωρίς τον επίλογο, το ποίημα θα κινδύνευε να βουλιάξει σε μια ναρκισσιστική αυτοσυμπάθεια και θα έμενε έκθετο σε ένα πληθωρικό λυρισμό» (Χρύσα Προκοπάκη). Με τον επίλογο λοιπόν δίνεται ένας άλλος φωτισμός στην ποιητική σύνθεση, ενώ ταυτόχρονα η ύπαρξή του αποτελεί και στοιχείο ποιητικής ειρωνίας καθώς δηλώνει μια απόσταση απ'το δραματικό μονόλογο που προηγήθηκε.

Ερώτηση 2η

Το φεγγάρι αποτελεί το σκηνοθετικό φόντο της ποιητικής σύνθεσης. Η ύπαρξη του δημιουργεί την όλη ατμόσφαιρα του ποιήματος. Είναι αυτό που συμπράττει τη Γυναίκα με τα Μαύρα στην μακρόπνοη εξομολόγηση. Ωστόσο το βασικό αυτό μοτίβο δεν είναι σταθερό, αλλά ανάλογα με την ψυχική διάθεση της ηρωίδας, παίζει κάθε φορά και διαφορετικό ρόλο.

Στον **πρόλογο** το φεγγάρι εμφανίζεται αμείλικτο για να δημιουργήσει τη μυστηριακή εκείνη ατμόσφαιρα μέσα στην οποία θα ακουστεί η φωνή της Γυναίκας με τα Μαύρα σε μια εκ βαθέων εξομολόγηση.

Στην πρώτη στροφική ενότητα (στ.1-5) το φεγγάρι με την καταλυτική του παρουσία ωθεί τη Γυναίκα με τα Μαύρα σε μια βασανιστική διαδικασία αυτοανάλυσης, που μας κάνει κοινωνούς των πιο μύχιων σκέψεών της. (στ.1 Τι φεγγάρι απόψε!). Στο 2^ο και στον 3^ο στίχο της πρώτης στροφής βλέπουμε τη θετική επίδραση του φεγγαριού πάνω στη Γυναίκα με τα Μαύρα. Τώρα το φεγγάρι είναι καλό (στ.2) γιατί θα δημιουργήσει την ψευδαίσθηση της νιότης και τα άσπρα μαλλιά της ηρωίδας μας θα φαίνονται χρυσά (στ.3-4) κάτω απ'τη λάμψη του.

Στη δεύτερη στροφική ενότητα (στ.6-9) το φεγγάρι αλλάζει ρόλο. Αν στον έξω χώρο (πρώτη στροφή) μπορούσε να επιδρά θετικά, τώρα γίνεται πηγή εφιαλτικών εικόνων καθώς φωτίζει τις μνήμες του παρελθόντος, που οδηγούν στο αδιέξοδο παρόν της Γυναίκας με τα Μαύρα. Στον εσωτερικό λοιπόν χώρο το φεγγάρι αναδύει τη φθορά και το αδιέξοδο.

Τέλος στον **επίλογο** καθώς το σύννεφο κρύβει το φεγγάρι, τα πράγματα αποκτούν πιο ρεαλιστικές διαστάσεις. Όταν όμως αργότερα θα λάμψει ξανά, θα ξαναπροβάλλουν οι γνώριμες εφιαλτικές εικόνες στο εσωτερικό του μεγάλου παλιού σπιτιού.

Ερώτηση 3η

Τα πράγματα που περιγράφονται στο ποίημά μας χάνουν τη χρηστική τους ιδιότητα και αποκτούν μια άλλη διάσταση, πέρα απ'αυτές που τους επιβάλλει η ύλη τους. Βρίσκονται στην «τέταρτη διάσταση», έξω δηλαδή απ'το χώρο του πραγματικού. Σ'αυτή τους λοιπόν τη διάσταση τα φθαρμένα αντικείμενα έχουν ένα και μοναδικό σκοπό: να εκπέμπουν μνήμες του παρελθόντος. Στους στίχους 27-43 μας παρουσιάζεται ένα σκηνικό φθοράς και θανάτου, αλλά ας μη ξεγελιόμαστε. Δεν είναι τα πράγματα που καταρρέουν αλλά οι ψυχικές εντάσεις της Γυναίκας με τα Μαύρα που προβάλλονται πάνω στο σπίτι και τα πράγματα. Είναι ο δικός της ψυχικός κόσμος που θρυμματίζεται. Η φθορά των πραγμάτων μας αποκαλύπτει τη φθορά της ηρωίδας. Η Γυναίκα με τα Μαύρα δε χρειάζεται να μας μιλήσει η ίδια για τον εαυτό της, αφήνει απλά τα πράγματα να μιλήσουν γ'αυτήν. Όλα λοιπόν τα αντικείμενα που αναφέρονται στους στίχους 37-43 αποτελούν σύμβολα φθοράς και θανάτου. Η ατμόσφαιρα της κατάρρευσης αισθητοποιείται μέσα από διάφορα σχήματα λόγου:

προσωποποιήσεις: τούτο το σπίτι με διώχνει, γάντι της σιωπής, ξεκοιλιασμένη πολυθρόνα.

μεταφορές: το σπίτι στοίχειωσε, τα καρφιά ξεκολλάνε, οι σουβάδες πέφτουν αθόρυβα, τριμμένο γάντι, λουρίδα φεγγάρι.

παρομοιώσεις: τα κάδρα ρίχνονται σα να βουτάνε στο κενό, όπως πέφτει το καπέλο του πεθαμένου, όπως πέφτει το μάλλινο τριμμένο γάντι της σιωπής, όπως πέφτει μια λουρίδα φεγγάρι. Όλες οι παρομοιώσεις δοσμένες με το σχήμα της επαναφοράς αισθητοποιούν πιο έντονα το κλίμα της φθοράς. Παρατηρούμε επίσης την ύπαρξη μιας σειράς λέξεων που επιβάλλουν το κλίμα της αποσύνθεσης: στοίχειωσε, έχει παλιώσει πολύ, ξεκολλάνε, ρίχνονται, κενό, πέφτουν, του πεθαμένου, σκοτεινό, τριμμένο, σιωπής, παλιά, ξεκοιλιασμένη.

Ερώτηση 4η

Ο Νέος αν και βουβό πρόσωπο, παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της ποιητικής σύνθεσης. Με την παρουσία του υποκινεί την εξομολόγηση της Γυναίκας, ενώ με τις αντιδράσεις του κατευθύνει και την πορεία του δραματικού της μονολόγου. Υπάρχει για να εκφράσει τη δική του αλήθεια και τη δική του δικαιοσύνη σε αντιδιαστολή με την αλήθεια του εξομολογούμενου προσώπου.

Στον «εξυγιαντικό» λοιπόν επίλογο ακούμε ξανά τη φωνή του ποιητή / αφηγητή, που ακολουθώντας νοερά το Νέο, κάνει μια σειρά από υποθέσεις για τις πιθανές του κινήσεις. Τον φανταζόμαστε λοιπόν κι εμείς να χαμογελάει ειρωνικά, ίσως και με κάποια δόση συμπόνοιας, καθώς μόνος πια φέρνει στο νου του ό,τι προηγήθηκε. Φαίνεται ότι τίποτα απ'όσα άκουσε δεν τον άγγιξε. Αντίθετα νιώθει ένα αίσθημα απελευθέρωσης, καθώς απομακρύνεται απ'το χώρο του παλιού σπιτιού μέσα στο οποίο συντελέστηκε η οδυνηρή εξομολόγηση. Σε λίγο, όταν θα φτάσει στον Αη Νικόλα, εκεί που η Γυναίκα ήθελε να πάνε μαζί, για να αγναντέψουν την πολιτεία, το ειρωνικό του χαμόγελο θα γίνει γέλιο, ένα γέλιο δυνατό και ασυγκράτητο. Κι όμως το γέλιο του αυτό δε θα φανεί καθόλου ανάρμοστο. Και γιατί άλλωστε; Ο Νέος δεν έχει καμιά σχέση με τον αποπνικτικό κόσμο της Γυναίκας με τα Μαύρα. Η ηλικία του δεν του επιτρέπει να νιώσει τις υπαρξιακές αγωνίες της, ούτε να καταλάβει το τρομακτικό της αδιέξοδο. Τα νιάτα είναι πολύ μακριά απ'όλ'αυτά. Όταν σταματήσει το καθόλου ανάρμοστο αυτό γέλιο, ο Νέος θα σοβαρευτεί και θα εκστομίσει τη μοναδική φράση που ακούγεται απ'το στόμα του μέσα στο ποίημα: «Η παρακμή μιας εποχής». Η αλαζονεία και η ελαφρότητα της νιότης θα σταθούν εμπόδιο στο να κατανοήσει τη συντριβή ενός ανθρώπου και την απεγνωσμένη του θέληση να κρατηθεί στη ζωή. Για πολλούς βέβαια η φράση αυτή αποτελεί και το κλειδί της ερμηνείας του ποιήματος. Έχοντας ως αφετηρία την αριστερή κοσμοαντίληψη του Ρίτσου, ακούνε τη φωνή του ποιητή να καταγγέλλει τη φθορά του παλιού αστικού κόσμου, όπως απεικονίζεται μέσα απ'τα τραγικά αδιέξοδα της Γυναίκας με τα Μαύρα. Πιστεύοντας πια ότι με τη βαρύγδουπη αυτή φράση έχει ξεμπερδέψει από κάθε προβληματισμό που του δημιουργήθηκε, θα θελήσει να απελευθερωθεί κι απ'το τελευταίο απομεινάρι που τον συνδέει με την εξομολόγηση της Γυναίκας. Θα ξεκουμπώσει λοιπόν το πουκάμισό του που με τόση τρυφερότητα του το είχε κουμπώσει η Γυναίκα και θα τραβήξει ήσυχος πια το δρόμο του για την πολιτεία, που αντιπροσωπεύει τη ζωή. Γι'αυτόν η πολιτεία δεν αποτελεί όνειρο φυγής, αλλά ένα πραγματικό χώρο μέσα στον οποίο ζει και κινείται. Ο Νέος, που είναι κι αυτός προσωπείο του ποιητή, εκφράζει τη θέληση του Ρίτσου για ξεγνοιασιά και ανεμελιά, για μια ζωή μακριά απ'τα βάσανα του στοχασμού.

Ερώτηση 5η

Η πολιτεία του Ρίτσου έχει χέρια ροζιασμένα γιατί είναι η πολιτεία του μεροκάματου, ορκίζεται στο ψωμί και στη γροθιά της, μας αντέχει όλους στη ράχη της με τις μικρότητές μας, τις κακίες μας, τις φιλοδοξίες, την άγνοιά μας και τα γηρατειά μας. Σ'όλη την εξέλιξη του ποιήματος, αυτή

η πολιτεία λειτουργούσε ως ο αντίποδας του παλιού σπιτιού, που τον χαρακτήριζε η μοναξιά, η φθορά και η οσμή του θανάτου. Για τη Γυναίκα με τα Μαύρα αποτελούσε εξάλλου τη μοναδική ελπίδα για ζωή. Αυτή λοιπόν η πολιτεία, όπως τη σκιαγραφεί ο Ρίτσος μέσα από μια σειρά συμβολισμών, έχει σαφή αριστερό προσανατολισμό. Είναι η πολιτεία των εργατών που διεκδικούν δυναμικά τα δικαιώματά τους και ταυτόχρονα ο χώρος εκείνος που μπορεί να μας εντάξει όλους - πέρα απ' τις οποιεσδήποτε διαφορές μας - μέσα στη δική του ολότητα. Μια τέτοια πολιτεία αποτελεί σύμβολο συμμετοχής στο κοινωνικό γίγνεσθαι και γίνεται η απάντηση στα αδιέξοδα του ατομισμού. Τα μεγάλα της βήματα εκφράζουν την αποφασιστική της πορεία προς το ελπιδοφόρο αύριο. Αντίθετα «οι πολυάνθρωπες πολιτείες» του Γεραλή στέκουν σκοτεινές μέσα στις πολύχρωμες λάμπεις τους, βουβές μέσα στο αδιάκοπο βουητό τους, απρόσωπες αν και κατοικούνται από πολυάριθμα πρόσωπα. Στις πολιτείες που μας περιγράφει ο Γεραλής η αλλοτρίωση είναι πλήρης. Ότι τις χαρακτηρίζει είναι η μοναξιά και η αδιαφορία. Η επικοινωνία σε τέτοιες πολιτείες είναι αδύνατη και οι όποιες σχέσεις επιπόλαιες και επιφανειακές. Ο Γεραλής στο ποίημα του αυτό, δεν κάνει τίποτα περισσότερο απ' το να μας περιγράφει την καθημερινότητα στις σημερινές απρόσωπες μεγαλουπόλεις.

